Tautinio savitumo išlaikymas pasaulyje be sienų: tikimybė ar duotybė?

Daiva TAMOŠAITYTĖ

Buvęs Lietuvos diplomatas, užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis netapo atsikūrusios valstybės vilties prezidentu, bet paskutiniai jo žodžiai mirties patale žmonai Danielai buvo: „Tik saugokite rubežius.“ Gyvenęs įvairiose pasaulio šalyse, daugiakultūrėje Amerikoje, jis priklausė tam intelektualų ir inteligentų ratui, kuris puikiai suvokė valstybės sienų ir ginties svarbą. Ypač jei ta valstybė – tavo Tėvynė, kuriai esi davęs priesaiką, jauti dėkingumą ir būtinybę atiduoti savo darbus už gautą išsilavinimą, už vertybes, kurias suteikia tik gimtoji terpė.

Globaliame pasaulyje aukštosios technologijos trina sienas, kurios tapo „nematomos“, tarptautinė prekyba ir judrumas įgalina finansuoti projektus, sujungiančius žmones bet kuriame pasaulio taške, ir taip randasi „muzika be sienų“, menas, net maistas ir visos materialios gėrybės peržengia šalių ribas ir plinta ne tik nevaržomai, bet ir skatinamos kapitalo ir pelno dėsnių. Realios, fizinės valstybių sienos, saugomos pasieniečių, neapsaugo nuo svetimų kultūrų įsismelkimo iš vidaus, finansiniams srautams kuriant įvairias tarpvalstybines ir viršvalstybines institucijas. Tačiau jeigu tokie dariniai, kaip NATO, yra labai aiškiai apibrėžti ir skirti išorinių grėsmių kontrolei, tai ekonominės sąjungos stokoja vidinės motyvacijos ir sukuria tik dirbtines santalkas be aiškesnio turinio. Monetarinių ar energetinių „šilko kelių“ tiesimas nepaiso kultūrinių skirtumų, o dėl nuolat pasireiškiančios konkurencijos dėsnio silpnesnes šalis pajungia stipresniųjų diktatui.

Tai – logiška pasaulinės sanglaudos pasekmė, ir kartu iššūkis ne taip greitai besivystančiam žmogaus protui, mentalitetui, paveldėtam kultūros sluoksniui, papročiams, galiausiai vietos, kurioje gimei ir gyveni, artumui, gimtumui kaip

svarbiausiam psichologiniam faktoriui, lemiančiam asmens saugumo jausmą.

Kad išorinė sanglauda reikalinga, rodo įvairios valstybes jungiančios sėkmingos organizacijos, sukurtos siekiant spręsti tarptautines užduotis, konfliktus ir užtikrinti taiką. Tačiau šiuolaikiniam žmogui dėl civilizacinės pažangos randasi vis daugiau laisvo laiko, didinančio įtampas ir raginančio kokiais nors būdais jas išspręsti ir rasti savo gyvenimo prasmę. O prasmės atovėros prasideda nuo klausimo: „Kas tu esi?“

Kadangi ne visos tautos yra vienodo kultūrinio išsivystymo lygio, per jėgą į visus pasaulio regionus nešama idealistinė idėja įvesti ten demokratiją, vakarietišką gyvenimo būdą, užtikrinti įvairias teises dažnai žlunga ir sukelia įtampos židinius nebūtinai dėl to, kad tos idėjos yra kuo nors blogos ar už jų slepiasi vien egoistinė paskata savintis svetimus išteklius ar valdžios mechanizmus. Tiesiog pasaulio istorija rodo, jog ekonominė gerovė nėra lemiamas pažangos veiksnys, jis nėra savaime suprantama duotybė. Ekonomika neatsako ir negali atsakyti į esminius žmogaus būties ir jo raidos klausimus. Dar blogesnę reputaciją turi neomarksistiniai ir atvirai komunistiniai modeliai, skirti pasirinktos šalies griovimui arba statymui ant apverstos socialinės piramidės, niekur ir niekada nepasiteisinusios, išskyrus anarchijos, skurdo, suirutės ir nemokšiškumo eskalavimą.

Paradoksalu, bet liberaliai suvokiama laisvė ir galimybė jaustis pasaulio žmogumi kartu su civilizacijos teikiamais pranašumais, išsivietinti nėra didžiosios žmonijos dalies siekis. Veikiau nestabdoma tautų ir rasių unifikacija pradedant mišriomis santuokomis, pilietybėmis, galimybėmis dirbti unifikuotose darbo vietose ir unifikuotų madų, meno kūrinių radimasis didina atotrūkį tarp santykinai sėslios žmonijos dalies ir progresyvistų gyvenimo būdo, o tautų kraustymasis XXI amžiuje dar nereiškia, kad tie srautai juda savanoriškai ir atsisako įgimtų gyvensenos dėsnių ir tvarkos.

Bandymai kurti dideles tautų bendrijas anksčiau ar vėliau išnykdavo, kad ir kokiu pamatu būdavo diegiami – imperijų, federacijų ir sąjungų ar religinių bendruomenių. Paaiškėdavo, jog vis vien dominuojanti nacija susiurbia ir nuskurdina mažiau agresyvias, pasyvias nacijas, paverčia jas kad ir gausiais, bet aukščiausios politinės savivokos stokojančiais etniniais dariniais, kurie niekaip nesiliauja siekti nepriklausomybės, savos valstybės sukūrimo. Taigi visi mėginimai siekti globalių sąjungų, paremtų ne vidine būtinybe, o žadant gerovę iš išorės, iki

šiol nepasiteisino arba buvo sėkmingi laikinai.

Žinoma, tai nereiškia, kad pati intencija nėra savotiškas žmogaus prigimtyje glūdįs variklis, veikiau plačiu mastu tai nėra įgyvendinama dėl anksčiau minėtos priežasties: nors žmogaus prigimtis yra ta pati, tautos labai skiriasi tiek istoriniu paveldu, tiek poreikiais, tiek gebėjimais ir apgyvendintų vietų gamtinėmis sąlygomis.

Dėl žmogaus netobulumo tenka nuolat atkurti balansą, idant periodiškai atgyjančios siaurai suvoktos sektantiškos idėjos, pradedamos proteguoti sociopatinio sukirpimo rasinių ar religinių vedlių, nesugriautų ne tik tam tikro žmonių sambūrio sveikumo ir nepradėtų kelti grėsmės aplinkiniams. Tokie reiškiniai ir pseudojudėjimai kyla, susiformuoja ir egzistuoja nuolat, o jų žala priklauso nuo to, ar užvaldo tik saują fanatiškų sekėjų, ar net tampa ištisos nacijos įkyria idėja. Tuomet be didelių karų ir aukų neapsieinama. Ši kova regisi nepabaigiama, o ištisoms tautoms mėginamos taikyti protu sukonstruotos gyvenimo formos neprigyja.

Šiuo metu gyvename epochoje, kurioje diktatoriški ir net totalitariniai konstruktai atgyja ir konfliktuoja su jau pasiektomis taikiomis tarptautinio gyvenimo formomis ir kuriamais naujais socialiniais eksperimentais. Daugiasluoksnė teisinė ir institucinė koegzistencija nėra panacėja ta prasme, kad nekyla iš tautų vidinio imperatyvo. Tai nėra tikrasis pliuralizmas, tikra apsisprendimo laisvė, nes ją nuolat koreguoja prievartinės unifikacinės normos, naudingos, kaip jau minėta, tik tam tikram galingųjų sambūriui. Todėl jau esamos tarptautinės normos nėra iki galo įgyvendintos, bet adaptuojamos pagal galios centrų poreikius, vadinasi, išcentruoja susiklosčiusius valstybių vidinės saugos mechanizmus, o bendri susitarimai tampa vis sunkiau pasiekiami.

Pasaulis be sienų – tai ne tik metafora, o artima ateities realybė, jei esami poslinkiai nekeis krypties. Jei ir toliau nebus realiai, ne vien skambiais šūkiais palaikoma mažųjų tautų ir valstybių, etninių grupių savisauga, tautų savitumas teliks tik tikimybe. Bet ar unifikuotas pasaulis pagal demografiškai ir technologiškai labiau pažengusių nacijų ar jų sąjungų modelį bus pranašesnis už esamą? Ar tai sumažins frustraciją ir beprasmybės jausmą, kuris su augančia gerove ne tik nedingsta, bet net ir stiprėja, todėl pasaulyje vis daugiau sunaudojama raminančių ir narkotinių medžiagų, nors laikinai padedančių pabėgti nuo tikrovės tuštumos? Antropologai jau seniai yra įrodę, kad šis fenomenas

būdingas pirmiausia labiausiai išsivysčiusioms šalims.

Tautos savitumas filosofiniu požiūriu yra duotybė, kurią lemia šimtmečiais susiklosčiusi genetinių, kalbinių ir paprotinių etinių dėmenų visuma. Ji yra pirminė ir visada pergyvena antrines duotybes, tarp jų ir religines. Net atneštosios religijos esti asimiliuojamos ir susavinamos, o atėjus laikui nusimetamos kaip išorinis lukštas. Tasai etninis pradas senosiose civilizacijose ar tautose esti labai stiprus. Todėl, tarkim, krikščionybė, būdama universali religija, per du tūkstančius metų beveik visur yra įgavusi tautines formas; daugelio tautų islamizavimas taip pat nereiškė jų arabizavimo, tik pradžioje, mat Koranas yra šventa knyga ir jos net versti į kitas kalbas negalima. Ir vis dėlto, pavyzdžiui, šiuolaikiniai turkai, priėmę islamą, o vėliau sukūrę pasaulietinę valstybę, liko turkais giliausia prasme: jų mentalitetas, muzika, rūbai ir kiti saviti elementai išlikę beveik nepakitę, net jei dalis visuomenės smarkiai vesternizavosi. Tai galima pasakyti toli gražu ne apie visas tautas, kurios jau gravituoja ant tapimo tirpstančio etnoso dariniais.

Tautos sunykimo priežastys gali būti įvairios, bet jos visada yra invazinio pobūdžio. Tai nukariavimai, genocidas, prievartinis nutautinimas, vientisų arealų kolonizavimas šachmatine tvarka, ištisų grupių perkėlimas ir daug subtilesnės invazijos formos, siekiant primesti tariamą nevisavertiškumą melagingos propagandos priemonėmis. Nesutinku su teiginiu, kad tautos miršta pačios. Jeigu tauta nepajėgia išlaikyti etninio branduolio, gimtosios kalbos, tautosakos ir kitų jos originalią būtį lemiančių elementų dėl pernelyg didelės ir greitaeigės atneštinių kitų tautų etninių kodų persvaros, jei ta duotybė išstumiama iš nacijos ir valstybinio rango vaidmens, ji nyksta, bet pirmiausia dėl to, kad praranda vidinį dvasinės stiprybės šaltinį. Tautos siela ir dvasinės galios yra pirminis ir svarbiausias taikinys norinčiųjų plėstis kitų sąskaita.

Nėra normalu, bet dėsninga, jog diktatu aukštesnės dvasinės kultūros tautoms užsiima nacijos, kurių pasiekimai visuotiniu mastu yra gerokai menkesni, ypač jei daugelį amžių prioritetas buvo teikiamas ne savosios kultūros savasties – prigimtinės duotybės – plėtojimui, o gretimų kultūrų mėgdžiojimui ir net nusavinimui. Yra susiformavusios netgi kvazinacijos, be šaknų ir be savasties, ir nei kalbinių, nei istorinių, nei geografinių jų kaip originalių tautų radimosi šaltinių įrodymų mokslininkai neranda. Jas galima atpažinti iš nesikeičiančio agresyvaus elgesio prie nacijų apskritojo stalo stengiantis įrodyti kultūrinį pranašumą, ypatingą misiją ir „amžinumą“, kuris tėra sunaikintų pavergtų genčių, tautelių,

etninių mažumų substratas, pavogta istorija, iš visų pakampių sužvejoti pasiekimai ir visa, kas turi pakeisti pradinį ašinį vakuumą. Gamtoje egzistuoja daugybė tokių rūšių, o žmogus, būdamas gamtos dalis ir ypač nelavindamas žmoniškumo, taip pat kuria iškreiptus egzistencijos pavidalus. Iš lietuvių apie tai gražiai mokė Vydūnas. Būtų sveikintina, jei jo mokymas būtų pritaikytas šiuolaikiniam žmogui jam artimomis formomis ir kalba.

2019 metai paskelbti prezidento Antano Smetonos metais. Ne tik minėjimai ir prisiminimai, bet jo darbų tąsa atspindėtų tikrą pagerbimą. Per dvidešimt nepriklausomybės metų ir ypač šaliai vadovaujant A. Smetonai buvo pasiektas tikrasis tautos atgimimas, nenusileidžiantis europiniams standartams ir dažnai juos pranokstantis. Jeigu nebus atgaivinta tautinė mokykla ir švietimas, pirmiausia atkuriantis, saugantis ir plėtojantis mūsų grėsmingai sunykusios tautos savaimingumą, apie visavertį tautos išlikimą pasaulyje be sienų kalbėti vargu ar bus įmanoma. Net jeigu tos sienos iš tiesų darysis „nematomos“, vidinė jėga ir nacionalinių pasiekimų tvirtas diegimas ir tęsimas, dvasinių galių santalka ir akumuliacija tėra vienintelis būdas rodyti kelią ne tik lietuviams, bet ir mažesnio, šiurkštesnio sąmoningumo piršėjams iš kitų pasaulio paviečių ir užkaborių, o gal ir milijoninių megapolių, susidedančių iš daugybės atskirų klasterių, chaotiškų konglomeratų. Valstybiškai mąstančiam žmogui nėra jokio skirtumo, iš kur ateina pagundos ir pavojai prasmingai būčiai: svarbu juos laiku stabdyti ties pačiu tautos namų slenksčiu, o pirmiausiai ir būtiniausiai – savimonės ir pasąmonės slenksčiu.

Galų gale tai yra istorinė ir prigimtinė ne tik teisė, bet ir pareiga.

pasauliolietuvis.lt

„Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS